

# Концептуальні засади формування та реалізації державної регіональної промислової політики

У статті проаналізовано основні перешкоди формуванню та розвитку конкурентоспроможності промислової сфери. Досліджено наукові підходи до формування та реалізації промислової політики в сучасних умовах. Розкрито сутність поняття «державна промислова політика». Обґрунтовано концептуальні засади та пріоритети державної промислової політики на регіональному рівні. Визначено основні цілі державної промислової політики. Вивчено світовий досвід формування та реалізації промислової політики. Подано пропозиції щодо інструментів формування інноваційно орієнтованої промислової політики.

**Ключові слова:** державна промислова політика, конкурентоспроможність, інноваційний розвиток, модернізація, промисловість.

В статье проанализированы основные препятствия к формированию и развитию конкурентоспособности промышленной сферы. Исследованы научные подходы к формированию и реализации промышленной политики в современных условиях. Раскрыта суть понятия «государственная промышленная политика». Обоснованы концептуальные принципы и приоритеты государственной промышленной политики на региональном уровне. Определены основные цели государственной промышленной политики. Изучен мировой опыт формирования и реализации промышленной политики. Представлены предложения относительно инструментов формирования инновационно ориентированной промышленной политики.

**Ключевые слова:** государственная промышленная политика, конкурентоспособность, инновационное развитие, модернизация, промышленность.

In the article basic obstacles are analysed to forming and development of competitiveness of industrial sphere. Investigational scientific approaches are to forming and realization of industrial policy in modern terms. Essence of concept is exposed «public industrial policy». Grounded conceptual principles and priorities of public industrial policy at regional level. Certainly primary purposes of public industrial policy. World experience of forming and realization of industrial policy is studied. Suggestions are given in relation to the instruments of forming of the innovative oriented industrial policy.

**Keywords:** public industrial policy, competitiveness, innovative development, modernization, industry.

**Постановка проблеми.** Основою підвищення конкурентоспроможності української економіки та заняття нашою країною певної ніші в глобальній економіці, відмінної від статусу сировинного придатка, можливе лише на основі підвищення інноваційного розвитку високотехнологічних галузей промисловості. У всьому високорозвинутому світі існує тенденція до збільшення витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, оскільки лідерство в технологічному розвитку є запорукою економічного успіху. На жаль, на сьогодні в Україні спостерігається кардинально інша ситуація. Для її подолання основна увага органів влади має бути зосереджена на стратегічних пріоритетах промислового розвитку і стимулюванні важливих для економічного розвитку регіонів галузей промисловості та зростанні за рахунок цього обсягів виробництва і зайнятості. Важливу роль у цьому процесі має відігравати наявність науково обґрунтованої, економічно доцільної та збалансованої промислової політики.

**Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.** Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної промислової політики досить широко висвітлені у працях О. Алімова, М. Бутка, В. Гееця, О. Кондрашова, М. Корецького, В. Новицького, А. Никифорова та ін. Теоретичні засади та практичні рекомендації щодо удосконалення системи управління промисловістю на регіональному рівні розроблені зарубіжними вченими: І. Ансоффом, В. Александровим, П. Друкером, М. Кондратьєвим, І. Родіоною, Ф. Котлером, Р. Коулзом. Проблеми формування та реалізації регіональної промислової політики досліджено також і у працях вітчизняних вчених, зокрема О. Амоші, З. Варналія, М. Долішнього, С. Ішук, М. Чумаченка та ін. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених даній проблематиці, слід відзначити, що процес формування та реалізації промислової політики на рівні регіону сьогодні і надалі є проблемою, яка мало досліджена, недостатньо висвітленими залишаються і питання вдосконалення механізмів забезпечення інноваційного розвитку промисловості.

**Метою статті** є дослідження концептуальних засад формування та реалізації державної промислової політики в контексті інноваційного розвитку та модернізації промисловості регіону.

**Виклад основного матеріалу.** Промисловість є пріоритетною галуззю національної економіки, оскільки вона забезпечує майже половину ВВП країни та чверть усіх робочих місць у галузях економіки, є активним учасником зовнішньої

## РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

торгівлі України. Однак, незважаючи на її вагомий роль у соціально-економічному розвитку країни, основною проблемою і надалі залишається нераціональна галузева структура, сировинна спрямованість виробництва, високий ступінь зносу основних фондів, низький рівень інноваційної активності, недостатній обсяг власних фінансових коштів, недостатність кредитних коштів, високі відсоткові ставки по кредитах тощо. Це, у свою чергу, не дозволяє виготовляти національним товаровиробникам конкурентоспроможну продукцію, що і призводить до насиченості регіонального внутрішнього ринку зарубіжними товарами. Для вирішення цієї складної ситуації потрібно всебічно підтримувати інноваційний розвиток соціально орієнтованих галузей (харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції, легкої промисловості), а також окремих галузей машинобудування, які мають суттєвий потенціал розвитку та мають бути конкурентоспроможними як через внутрішній споживчий попит на їх продукцію, так і завдяки освоєнню нових зовнішніх ринків збуту своєї продукції.

Тобто основним завданням, яке вимагає негайного вирішення, є забезпечення системної модернізації промислового виробництва. Однак основною проблемою сьогодення і надалі залишається низький рівень інноваційної активності промислових підприємств. На сьогодні інноваційна діяльність обмежується недостатністю власних фінансових коштів підприємств, які є основним джерелом фінансування інноваційних розробок; великими комерційними ризиками і відсутністю державної підтримки; недосконалою нормативно-правовою базою тощо. Внаслідок цього підприємства, що зацікавлені у впровадженні інноваційних технологій і працюють в таких галузях, як, наприклад, машинобудування, харчова промисловість, ризикують купувати і застосовувати інноваційні технології у свої виробничі процеси. Для збільшення рівня технологічного розвитку за допомогою залучення і впровадження технологій держава повинна переорієнтувати свою діяльність на підтримку підприємств, що реально функціонують та зацікавлені в нових або існуючих технологіях, але не мають фінансових можливостей для залучення і втілення їх у виробництво.

На сьогодні підвищення конкурентоспроможності промислового потенціалу є можливим лише на основі здійснення цілеспрямованої державної промислової політики, яка має реалізувати нагромаджений потенціал інституційних змін, спрямувати технічні, фінансові, людські, організаційні ресурси, направлені на його структурну модернізацію.

Промислова політика є одним з основних напрямів економічної діяльності держави, в тому числі й на регіональному рівні, що являє собою систему заходів, спрямованих на модернізацію і якісну трансформацію промисловості. Державна промислова політика є складовою економічної політики держави, яка направлена на прискорення економічного розвитку країни та її регіонів, на стимулювання роботи промислових підприємств усіх форм власності для досягнення національ-

ною економікою поставлених завдань, покликана сприяти ефективному вирішенню соціально-економічних проблем суспільства за рахунок сукупності цілеспрямованих економічних, політичних та організаційних заходів [1, с. 30]. Основним завданням промислової політики є підтримка, наприклад, тих виробництв, які поки що не вичерпали свого потенціалу розвитку і намагаються випускати продукцію, яка спроможна зайняти гідне місце на внутрішньому і світовому ринках.

У Концепції державної промислової політики України державна промислова політика розглядається як діяльність уряду, спрямована на збереження, підтримання та розвиток вітчизняних товаровиробників у галузях і виробництвах, що забезпечують життєві інтереси країни, передусім її економічну безпеку, а також належний соціальний та культурний рівень життя народу. Державна промислова політика націлює діяльність державної виконавчої влади на формування оптимальних умов і чинників ефективної роботи промисловості для реалізації національних, регіональних, геополітичних інтересів країни [2].

Суб'єктами промислової політики виступають органи державної влади та місцевого самоврядування, інститути ринкової інфраструктури та громадські організації. Кожний суб'єкт промислової політики діє в межах встановлених законодавством та з використанням певних інструментів і механізмів реалізації власних дій. Ефективність промислової політики визначається активною взаємодією зазначених суб'єктів та існуванням механізму узгодження інтересів кожного з них. Об'єкт промислової політики – промислова сфера економіки.

Слід відзначити, що у 50–60-ті роки ХХ століття переважав галузевий підхід до здійснення промислової політики – захист та стимулювання розвитку певних галузей, протекціонізм у міжнародній торгівлі. У 80-ті роки промислова політика переноситься в горизонтальну площину: держава не віддає переваги окремим галузям, а створює сприятливі умови, які дозволяють забезпечити конкурентоспроможність підприємств на світовому ринку [3, с. 49]. Це, безперечно, пов'язано з поширенням процесу глобалізації економіки, збільшенням її взаємозалежності. Досвід реформування 90-х років свідчить, що ринкові реформи, не підтверджені промисловою політикою, спроможні не тільки спричинити втрату країною її технологічних позицій на світовому ринку, а й розвиток таких негативних процесів, як значний спад виробництва, зростання безробіття тощо.

Основні орієнтири промислової політики мають бути націлені на технологічне оновлення виробництва та пошук найбільш ефективних шляхів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; пошук можливостей розширення ринків збуту для вітчизняної промислової продукції в країні і за кордоном.

Слід відзначити, що підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є одним із ключових засад промислової політики, які можна досягнути лише за рахунок вдосконалення галузевої та технологічної структури промисло-

вості та забезпечення ефективності роботи промислових підприємств регіону; стимулювання інноваційної діяльності на основі впровадження інноваційних наукоємних високотехнологічних розробок, технологій і устаткування, які не поступаються передовим зарубіжним аналогам, та створення сприятливих умов для реалізації великомасштабних загальнонаціональних та регіональних програм інноваційного розвитку промисловості; формування ефективної системи забезпечення неперервності інноваційного промислового циклу «інноваційні розробки – новітні технології – промислове виробництво – наукоємна конкурентоспроможна продукція»; створення інноваційної інфраструктури для підтримки роботи промисловості; розширення можливостей фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств регіону; підвищення інвестиційної привабливості промисловості, формування сприятливих умов для залучення вітчизняних і іноземних інвесторів для реалізації інноваційних і інвестиційних проектів; інформаційне забезпечення щодо появи нових технологічних розробок, можливостей розширення ринків збуту продукції; стимулювання розвитку експортного потенціалу і конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку тощо.

Важливим стимулюючим чинником інноваційного розвитку промисловості може стати загальне зниження надмірного податкового тиску. Тобто основна увага має бути зосереджена на наданні промисловим підприємствам, що реалізують інноваційні проекти, пільг по оподаткуванню; доступність довгострокових кредитних ресурсів як найважливішої умови модернізації і диверсифікації промисловості. На жаль, податкова система в Україні не надає реальних стимулів для впровадження інновацій. У той час як в розвинених країнах світу податкові пільги є стимулом до залучення приватних інвестицій в науку, на розробку новітніх технологій тощо.

Починаючи з кінця 80-х років XX століття у більшості країн світу стала формуватися нова концепція національної промислової політики, головними напрямками якої стало [4, с. 34]:

- формування єдиної національної промислової політики, що включає як учасників державні органи управління, бізнес, наукові та суспільні організації і інститути;
- перехід від галузевої промислової політики до політики конкурентоспроможної промисловості;
- перехід до наукоємної економіки, в якій виробництво, розподіл і використання знань і інформації визнаються головними умовами стійкого економічного зростання;
- перехід до наукоємних, високотехнологічних галузей з високою доданою вартістю;
- формування підприємницького середовища, що підвищує для фірм інноваційні і конкурентоспроможні пріоритети на внутрішньому і світовому ринках.

Слід відзначити, що модернізація та інноваційний розвиток промисловості [5, с. 24] є можливим лише шляхом забезпечення ефективного поєднання загальнодержавного

та регіонального управління його розвитком. Тому основну увагу слід зосередити на узгодженні цілей промислової політики на регіональному рівні з загальнодержавними цілями розвитку промисловості. Ці цілі пов'язуються, з одного боку, з підтримкою стратегічно важливих галузей, які забезпечують майбутнє економічне зростання, з іншого – із досягненням соціальної прийнятності економічних процесів у депресивних, неперспективних галузях.

Так, на державному рівні основна увага має приділятися формуванню конкурентоспроможного промислового сектору. Роль держави в реалізації промислової політики полягає в тому, що вона має здійснювати регулюючий вплив щодо підтримки розвитку промисловості. Основними інструментами реалізації промислової політики держави є: антимонопольна, митна, інвестиційна, інноваційна та структурна політика, податкове і бюджетне регулювання, система приватно-державного партнерства, технічне регулювання, підтримка експорту промислової продукції тощо.

На регіональному рівні має формуватися система забезпечення конкурентоспроможності промислового виробництва, на основі всебічного стимулювання впровадження матеріало-, енерго- та ресурсозберігаючих технологій у виробничі процеси, підтримки системи санації і ліквідації підприємств тощо. Важливу роль регіональні органи влади повинні також відігравати і у вирішенні питань, пов'язаних з раціональним та економічно обґрунтованим розміщенням об'єктів промисловості (наприклад, шкідливі виробництва повинні бути розміщені поза межами несених пунктів), що, у свою чергу, сприятиме вирішенню екологічних проблем розвитку регіону; забезпеченню єдності галузевого і територіального розвитку промисловості та визначення науково обґрунтованих галузевих пропорцій та підвищення соціально-економічних показників (збільшення обсягів виробництва та конкурентоспроможності продукції, підвищення рівня зайнятості) роботи промисловості загалом.

Саме від регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в значній мірі залежить також і:

- визначення пріоритетних напрямів регіональної промислової політики;
- забезпечення ефективної співпраці між керівниками підприємств та владними структурами;
- сприяння ефективній роботі підприємств регіону.

Регіональна промислова політика повинна визначати контури регіонального регулювання економіки щодо підтримки промисловості і стимулювання інвестиційної активності, а також бути основним інструментом досягнення цілей економічної політики регіону і відповідати пріоритетам макроекономічної державної політики.

Далі розглянемо світовий досвід формування і реалізації промислової політики, який свідчить, що в технологічно розвинених країнах світу вона направлена на підвищення конкурентоспроможності промисловості країни через зосередження зусиль регіональних органів влади.

## РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Так, на даному етапі у розвинутих країнах розвиваються дві базові концепції регіональної політики розвитку промисловості: жорстка політика з переважанням методів прямого адміністративного регулювання розвитку промисловості регіону (вона застосовувалася в основному в країнах соціалістичної орієнтації); та ліберальна політика з перевагою методів непрямого (фінансово-економічного) регулювання промисловості регіону. Вона використовується в більшості індустріально розвинутих країнах та включає [6, с. 10]:

1) маркетингову політику, яка досліджує споживчий та інвестиційний попит на різних ринках; визначає динаміку зміни тенденцій промислового виробництва; визначає ринкові ніші, їх товарну структуру; забезпечує конкурентоспроможність головних суб'єктів господарювання на внутрішньому і зовнішньому ринках; обґрунтовує пріоритети споживача на різних ринках;

2) інноваційну політику, яка створює наукові розробки для портфеля конкурентоспроможних інновацій з метою здійснення стратегії захоплення ринкових ніш, визначених в рамках маркетингової політики;

3) інвестиційно-структурну політику, що формується на базі попередніх двох політик і є головним елементом регіональної промислової політики, оскільки направлена на встановлення пріоритетів промислового розвитку регіону, визначення шляхів, методів і механізмів перетворення інновацій на нові конкурентоспроможні підгалузі і виробництва;

4) політику конкуренції, яка охоплює всі стадії регіональної промислової політики і яку можна охарактеризувати як політику формування конкурентоспроможності промисловості регіону.

Тобто основною метою промислової політики більшості європейських країн світу є забезпечення належних умов для справедливої і чесної конкуренції, а головним інструментом її реалізації є створення таких умов для ведення промислової діяльності, при яких дотримуються умови чесної конкуренції. Промислова конкурентоспроможність залежить від політики, що проводиться в таких сферах, як конкуренція, внутрішній ринок, освіта, торгівля, стійкий розвиток, НДДКР, регіональний розвиток, макроекономіка, соціальна сфера і зайнятість, захист споживачів, охорона здоров'я і екологія. Тому головне завдання промислової політики полягає в координації, акумуляції і максималізації результатів усіх вище перелічених напрямів. Слід також зазначити, що конкурентоспроможність у сфері виробництва лежить в основі концепції стійкого розвитку ЄС. Промислова політика ЄС полягає в реалізації заходів підтримки таких важливих для підвищення конкурентоспроможності економіки сфер як: наука і освіта; інновації і підприємництво.

На відміну від України промислове виробництво країн – членів ЄС високотехнологічне та конкурентоспроможне. До основних галузей міжнародної спеціалізації Європи відносяться атомна енергетика, нафтогазовий комплекс, автомобільна, авіакосмічна, електротехнічна промисловість, високотехнологічні галузі машинобудування (верстатобуду-

вання, виробництво комп'ютерів і електроніки), хімічна, легка і харчова промисловість, виробництво нових конструкційних матеріалів, біотехнологія. Разом із тим в останні десятиліття спостерігається старіння і криза традиційних галузей промисловості, наприклад чорної металургії, текстильної промисловості. У зв'язку з цим особливий акцент робиться на впровадження в їхнє виробництво передових наукових досягнень і підвищення конкурентоспроможності європейських товарів на світових ринках.

В ЄС спостерігається активний розвиток новітніх технологій, включаючи біотехнологію і нанотехнології, а також методів їх впровадження і використання. З цією метою на наднаціональному рівні було реалізовано декілька проектів щодо підтримки розвитку кооперації між інноваційними кластерами. ЄС розглядає кластерну політику як один з основних інструментів підвищення конкурентоспроможності галузей і регіонів, інноваційного потенціалу і економічного розвитку.

Особливу увагу Єврокомісія приділяє стимулюванню розвитку малого і середнього підприємництва та створенню сприятливого середовища, при якому малий і великий бізнес мав би більше ініціативи, впроваджував нові ідеї і розширював виробництво. Основний акцент робиться на підвищенні їхньої конкурентоспроможності за рахунок невтручання держави в дію ринкових механізмів. Далі розглянемо основні принципи реалізації промислової політики в деяких країнах ЄС.

У Великобританії найліберальніший підхід, який орієнтований на забезпечення кращих конкурентних умов для приватного виробництва, і відкритий доступ до фінансових і інформаційних ресурсів при мінімальному втручанні держави. Основними напрямками забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємств Великобританії є стимулювання відкритої конкуренції на внутрішньому ринку, нейтральна податкова реформа, відміна валютного контролю, лібералізація зовнішньої торгівлі. Реалізацією цієї політики займається Міністерство торгівлі і промисловості країни.

На державу покладено функцію відстежувати успіхи національної промисловості на світових ринках і визначати сильні перспективи вітчизняних продуцентів, які забезпечуються державною підтримкою. Допомога з боку держави надається на конкурсній основі для реалізації проектів, що відповідають обумовленим критеріям. Використання і ефективність інноваційних проектів держава контролює з допомогою вибіркового обстеження у ході їх виконання. консультаційними фірмами [4, с. 37].

Франція і надалі практикує протекціонізм. Французький уряд надає фінансову допомогу і політичну підтримку окремим компаніям або навіть цілим галузям. Серед інструментів реалізації промислової політики Франції використовується державне стимулювання науково-дослідних та конструкторських робіт для потреб промисловості. Промислова політика країни орієнтована на забезпечення глобальної конкурентоспроможності промисловості на основі розвитку інноваційного потенціалу.

Серед індустріально розвинених країн особливе місце займає Швеція, в якій державне регулювання промислово-економічного і науково-технічного розвитку здійснюється в соціальній і виробничій інфраструктурі країни, яку часто називають «шведською моделлю».

Основними напрямками сучасної промислової політики регіонів Швеції є: дерегулювання і спрощення державних правил і регламентацій ведення бізнесу; розвиток промислової інфраструктури; стимулювання науково-технічного прогресу; поступова відмова від підтримки відсталих галузей; аналіз процесів інтернаціоналізації світових промислово-господарських зв'язків; підвищення ефективності роботи державних підприємств; допомога малому бізнесу; підтримка спеціальних галузевих і регіональних програм; інформаційна і консультативна допомога. Інституційними органами проведення державної промислової політики є великі фінансові, науково-технічні і консультативні установи.

Поряд із реалізацією регіональної політики окремо кожної країни – членів Євросоюзу на національному рівні в Європі з середини 70-х років з метою допомоги найбільш відсталим (депресивним) регіонам розпочався процес формування та реалізації регіональної політики розвитку промисловості саме Європейського Співтовариства [4, с. 35–36].

Україні слід перейняти досвід формування та реалізації інноваційної політики високорозвинених країн світу. Промислова політика має бути направлена на стимулювання та всебічну підтримку широкомасштабної технологічної модернізації та забезпечувати належні умови для справедливої і чесної конкурентоспроможності для українських товаровиробників. Тобто державна регіональна промислова політика має бути інноваційною, наприклад, розробляти нові ліберальніші інструменти регулювання, здатні дати національним товаровиробникам свободу вибору в пошуку власних технологічних рішень.

### Висновки

У цілому слід зазначити, що підвищення конкурентоспроможності української промисловості можливе лише на

основі вдосконалення основних орієнтирів промислової політики держави, а саме модернізації промисловості та створенні її оптимальної структури на основі підтримки на всебічного стимулювання впровадження політики матеріало-, ресурсо- та енергозабезпечення промислового виробництва. Тобто саме підтримка інноваційної діяльності є важливою ціллю державної промислової політики, покликана забезпечити оновлення технологічної бази виробництва для забезпечення випуску конкурентоспроможної продукції як на внутрішньому, так і світовому ринку. Тобто проблеми подальшої інтеграції української промисловості у світову економіку, високий ступінь конкуренції на світових і вітчизняних ринках вимагає формування та реалізації механізмів інноваційної промислової політики для забезпечення стійкого розвитку промисловості та економіки загалом.

### Список використаних джерел

1. Крайник О.П. Аналіз та перспективи розвитку підприємств промислового комплексу регіону / О.П. Крайник // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: [зб. наук. пр.]. – Львів, 2007. – Вип. 31. – С. 29–36.
2. Концепція державної промислової політики України // Указ Президента України від 12.02.2003 №102/2003 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/102/2003>
3. Яковенко Л. Теоретические аспекты промышленной политики / Л. Яковенко // Экономика Украины. – 1999. – №10. – С. 44–50.
4. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми: [монографія] / Л.В. Пельтек. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
5. Герасимчук М. Тенденції розвитку промисловості України на сучасному етапі / М. Герасимчук // Економіка України. – 2002. – №3. – С. 24–29.
6. Шахнова В.М. Геоінформаційні системи у регіональному розвитку та будівництві / В.М. Шахнова, В.П. Зубко // Будівництво України. – 2007. – №7. – С. 8–11.